

Research Article; Received: 2026-01-16; Revised: 2026-04-08; Accepted: 2026-04-21.

จากภูมิปัญญาสู่ร่วมสมัย: การพัฒนาและส่งเสริมศิลปหัตถกรรม ผ้ามัดย้อมของวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร

From Traditional Wisdom to Contemporary Style:
Developing and Promoting the Tie-Dye Handicraft of Ban
Khok Kham Natural Dye Tie-Dye Community Enterprise in
Samut Sakhon Province

บุญยณูช นาคะ^{*1}, พิชญา คุ่มแคว้น², ศุภารมย์ ประสาทแก้ว³, รัชพล แยมกสิป⁴
Boonyanuch Nakha^{*1}, Pichaya Koomquan², Supharom Prasatkaew³,
Ratchapon Yamkeep⁴

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Thai Khadi Research Institute, Thammasat University

First/Corresponding Author, E-mail: natpat@tu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เทคนิคการมัดย้อมผ้ามัดย้อมโคกขาม พัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมให้มีรูปแบบร่วมสมัยเป็นสากล และส่งเสริมการรับรู้เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมท้องถิ่น การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การทำแบบประเมินความพึงพอใจเบื้องต้น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการลงพื้นที่วิสาหกิจชุมชนมัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร ศูนย์เรียนรู้เพียงแห่งเดียวในพื้นที่ที่ใช้สีสกัดจากธรรมชาติ เก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ในโครงการ การสนทนากลุ่ม การอบรมเชิงปฏิบัติการและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่า ผ้ามัดย้อมบ้านโคกขามมีอัตลักษณ์โดดเด่นจากการใช้เทคนิคการย้อมร้อนเพื่อให้สีติดทนนาน โดยใช้สีย้อมจากพืชพรรณท้องถิ่นในป่าชายเลน ได้แก่ เปลือกต้นโกงกางให้โทนสีน้ำตาลเข้มถึงดำ และต้นจากให้โทนสีเหลืองอม

น้ำตาล การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายใต้ชื่อแบรนด์ “โคกขามคิด(ส์) (Khok Kham KIDs)” เปลี่ยนผ่านงานหัตถกรรมดั้งเดิมสู่สินค้าไลฟ์สไตล์ร่วมสมัย เช่น เสื้อผ้าแฟชั่นเด็กและผู้ใหญ่ เครื่องประดับ ของตกแต่งบ้าน โดยบูรณาการลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด เช่น ลายปลากัดมหาชัย พร้อมทั้งประยุกต์ใช้นวัตกรรมอุปกรณ์แม่แบบพิเศษเพื่อลดข้อจำกัดด้านระยะเวลาและเพิ่มความประณีตในการสร้างสรรค์ลวดลาย นอกจากนี้ การเผยแพร่ผลงานผ่านนิทรรศการพบว่า ผู้เข้าชมมีความพึงพอใจต่อความคิดสร้างสรรค์และการจัดแสดงในระดับสูงมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผู้บริโภคมีความต้องการรับรู้ข้อมูลเชิงลึกผ่านการเล่าเรื่อง และมีแนวโน้มพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปสู่การแสวงหาประสบการณ์ตรงผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติหรือเวิร์กช็อปสูงที่สุด ข้อเสนอแนะจึงเป็นแนวทางในการพัฒนาผ้ามัดย้อมโคกขามให้ก้าวสู่สินค้าเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่ได้อย่างยั่งยืน เชื่อมโยงสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะในเป้าหมายที่ 12 และเป้าหมายที่ 14

คำสำคัญ: ผ้ามัดย้อม; เศรษฐกิจสร้างสรรค์; ซอฟต์แวร์; ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย; ภูมิปัญญา

Abstract

This research article aims to analyze tie-dyeing techniques of Khok Kham Tie-Dye, develop contemporary cultural products for international appeal, and promote awareness to preserve and pass on national handicraft wisdom. This study employs qualitative research methods, including in-depth interview, focus group discussion, preliminary satisfaction assessment, participant observation, and field study at Ban Khok Kham natural dye community enterprise in Samut Sakhon Province, the only learning center in the area using naturally extracted dyes. Data is collected from 20 key informants. Data analysis involves fieldwork, focus group discussion, workshop, and in-depth interview with the key informants.

The findings reveal that Khok Kham Tie-Dye possesses a distinct identity characterized by a hot dyeing technique, which ensures superior color fastness. The pigments are extracted from local mangrove flora,

specifically the bark of the mangrove tree (*Rhizophora Apiculata*), yielding deep brown to charcoal grey tones, and the Nypa Palm (*Nypa Fruticans*), providing warm yellow-brown hues. Product development under the brand ‘Khok Kham KIDs’ transforms traditional handicrafts into contemporary lifestyle goods such as modern apparel for children and adults, accessories, and home decors. These products integrate provincial identity motifs, including the ‘Mahachai Betta Fish.’ Furthermore, the research introduces innovative template tools made from acrylic and metal to overcome time constraints and enhance the precision of intricate patterns. Dissemination of these results through an exhibition at the Bangkok Art and Culture Centre (BACC) demonstrates high levels of visitor satisfaction regarding creativity and presentation, particularly among the youth and new generation. However, the study results indicate that consumers have a strong desire to gain insightful information through storytelling and are most likely to shift their behavior towards seeking direct experiences through experiential learning activities or workshops. These conclusions provide a strategic framework for evolving Khok Kham Tie-Dye into a creative industry that sustainably bridges traditional livelihoods with modern social contexts. This is connected to the Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Goal 12 and Goal 14.

Keywords: Tie-Dye; Creative Economy; Soft Power; Contemporary Products; Wisdom

บทนำ

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในฐานะหน่วยงานภาครัฐ สังกัดกระทรวงวัฒนธรรมมีหน้าที่ในการส่งเสริม ถ่ายทอดข้อมูล องค์ความรู้และส่งเสริมให้มีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน ปกป้อง คุ้มครอง พัฒนาและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2566) เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงอาจส่งผลให้เกิด

ภัยคุกคามต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เสี่ยงให้สูญหาย ทั้งยังขาดผู้ปฏิบัติและผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ดังนั้น เพื่อให้เกิดการส่งเสริมภูมิปัญญาอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อรักษาและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย รวมถึงได้รับการส่งเสริม สืบทอดไปยังอนุชนรุ่นหลัง ประกอบกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในฐานะทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจกลับสู่ชุมชนและผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 นโยบายของรัฐบาลและกระทรวงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและผลักดันการสร้างพลังสร้างสรรค์หรือซอฟต์แวร์ (Soft Power) ของประเทศ (กรมประชาสัมพันธ์, 2567) เน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน เสริมสร้างสังคมที่เข้มแข็งและสนับสนุนเศรษฐกิจวัฒนธรรมให้เติบโตอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมผลักดันทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจและให้คนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจวัฒนธรรมและสังคม ทั้งต่อยอดการผลักดันสินค้าทางวัฒนธรรมให้มีส่วนแบ่งในตลาดโลก (กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.) โครงการนี้ได้นำอัตลักษณ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมด้วยความคิดสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบที่ร่วมสมัยและเป็นสากลด้วยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่ให้โดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถพัฒนาเป็น “อุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” สร้างคุณค่าและมูลค่าให้แก่ประชาชน ชุมชน และประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้ดำเนินโครงการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมร่วมสมัย ประจำปีงบประมาณ 2568 ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยคณะศิลปกรรมศาสตร์และสถาบันไทยคดีศึกษามีเครือข่ายผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเข้าร่วมโครงการจำนวน 12 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายบ้านบาตร กรุงเทพมหานคร เครือข่ายผ้าขาวม้าไทยทรงดำ จังหวัดราชบุรี เครือข่ายผ้ามัดย้อมโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร เครือข่ายเสื่อกกจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี เครือข่ายผ้าทอไหล่อบ้านธิ จังหวัดลำพูน เครือข่ายเชรามิก จังหวัดลำปาง เครือข่ายจักสานไม้ไผ่และทางมะพร้าว จังหวัดลำปาง เครือข่ายผ้าหม้อห้อม จังหวัดแพร่ เครือข่ายเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา เครือข่ายผ้ามัดหมี่ จังหวัดร้อยเอ็ด เครือข่ายผ้าทอนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง และเครือข่ายเครื่องถมนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทความนี้เลือกนำเสนอเครือข่ายผ้ามัดย้อมโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยจังหวัดสมุทรสาครเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญที่ต้องส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ขณะเดียวกัน ผ้ามัดย้อมโคกขามยังสะท้อนภูมิปัญญาหัตถกรรมที่ได้รับการสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การศึกษานี้จึงเชื่อมโยงกับผลการศึกษาของสถาบันไทยคดีศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการถ่ายทอดอัตลักษณ์ลวดลายและการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ร่วมสมัย พร้อมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณชนผ่านกิจกรรมเพื่อเพิ่มคุณค่าและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คุณค่าของงานหัตถกรรมและการสืบสานภูมิปัญญาศิลปการทำผ้ามัดย้อมเป็นเทคนิคการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน โดยใช้หลักการกันสีไม่ให้เข้าสู่เนื้อผ้าผ่านกระบวนการมัด เย็บ ปักหรือการใช้วัสดุธรรมชาติช่วยสร้างลาย เช่น ไม้ไผ่ ลูกแก้ว ก้อนหิน จนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ทั้งเครื่องแต่งกายและของตกแต่งบ้าน (คณิน ไพรวรรณรัตน์, 2562) ในปัจจุบันงานคราฟต์ (Craft) หรือหัตถกรรมฝีมือมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงการผลิตซ้ำของเครื่องใช้ แต่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่ยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นสินค้ามูลค่าสูง ทั้งสอดคล้องกับเป้าหมายที่ยั่งยืนตามแนวทางของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals-SDGs) (Thammasat University, 2024) ในเป้าหมายที่ 12 (Sustainable Consumption and Production) สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เน้นให้มีการสนับสนุนขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของประเทศกำลังพัฒนาให้นำไปสู่รูปแบบการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนยิ่งขึ้นของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และเป้าหมายที่ 14 (Life Below Water) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เทคนิคการมัดย้อมของเครือข่ายผ้ามัดย้อมโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้ามัดย้อมโคกขามให้เกิดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีรูปแบบร่วมสมัยและเป็นสากล

3. เพื่อส่งเสริมการรับรู้ถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านมัตย้อมโคกขาม ซึ่งนำไปสู่การอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ พัฒนาและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย คัดเลือกศึกษาเฉพาะวิสาหกิจชุมชนมัตย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้ผ้ามัตย้อมแห่งเดียวในจังหวัดสมุทรสาครที่มีการผลิตผ้ามัตย้อมด้วยการย้อมสีที่มาจากวัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่น ได้ดำเนินการต่อเนื่องจากที่สถาบันไทยคดีได้ร่วมพัฒนาตลาดขายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในโครงการศึกษาภูมิปัญญาและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ามัตย้อมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร (พิชญา คุ่มแคว้น และคณะ, 2568) ที่ได้ร่วมออกแบบตลาดขายและเครื่องมือตลาดปลากัดมหาชัยและต้นจากร่วมกับชุมชนนำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยร่วมกัน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน แบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้ (1) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัตย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร 5 คน (2) ผู้ประกอบการ 2 คน (3) ประชาชนทั่วไปและสมาชิกเครือข่ายอื่น 11 คน (4) ผู้วิจัยและนักออกแบบ 2 คน โดยศึกษาจากการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการแนะนำจากผู้เข้าร่วมโครงการ

3. ประเภทของงานวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ (Unstructured Interview) การสนทนากลุ่ม การทำแบบประเมินความพึงพอใจเบื้องต้นและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมด้วยการลงพื้นที่ในโครงการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล จากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับในการศึกษา ลงพื้นที่ในโครงการ การสนทนากลุ่ม การอบรมเชิงปฏิบัติการและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้น นำมาสรุปวิเคราะห์เนื้อหาและตีความตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

4.1 การศึกษาสำรวจและจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของบริบทชุมชน เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการต่อยอดจากงานวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ามัตย้อมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร

4.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยและการสร้างมูลค่าเพิ่ม ผลิตภัณฑ์จาก สีย้อมธรรมชาติและลวดลายที่พัฒนาขึ้นมาต่อยอดสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ หลากหลายและมีความเป็นสากลมากขึ้น เช่น เสื้อผ้าแฟชั่นเด็ก หมวก โคมไฟ ผ้าปูโต๊ะ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่เพื่อตอบโจทย์กลุ่มนักท่องเที่ยวและตลาด งานกราฟต์ โดยมีการผสมผสานเรื่องราว (Storytelling) เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนและ การอนุรักษ์ป่าชายเลนลงไปในบรรจุภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าทางจิตใจ

4.3 การนำเสนอและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการ เพื่อนำผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดเพื่อประเมินความพึงพอใจจากทั้งผู้ผลิต ชุมชนและ ผู้บริโภคเบื้องต้น

ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยขออภิปรายผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เทคนิคการมัดย้อมโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร การมัดย้อม เป็นศิลปหัตถกรรมที่ใช้เทคนิคการกันสีเพื่อสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าผ่านการ มัด เย็บ ปักหรือใช้วัสดุสมทบ ซึ่งสามารถต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และในบาง พื้นที่ยังมีการบูรณาการเทคนิคบาติกมาประยุกต์ใช้ (คณิน ไพรวันรัตน์, 2562) ปัจจุบัน ผ้ามัดย้อมเป็นธุรกิจหัตถกรรมที่มีอัตลักษณ์และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งใน และต่างประเทศ การยกระดับภูมิปัญญาเหล่านี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ผ่านงานฝีมือที่รังสรรค์โดยมนุษย์ (Room Magazine, 2559) ซึ่งไม่เพียงแต่สะท้อนถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและศิลปะที่สืบทอดกันมา แต่ยังเป็น การผสมผสานความงามจากธรรมชาติเพื่อสร้างรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ เศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม ก่อตั้งโดยคุณกัญญา วงษ์สวรรค์ ตั้งอยู่ที่ตำบลโคกขาม อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ก่อตั้งขึ้น จากความร่วมมือของคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างอาชีพใหม่และเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชน ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ในพื้นที่สมุทรสาครส่งผลให้เกิดมลพิษทางน้ำ ทำให้ชาวประมงในพื้นที่ต้องหาทางเลือก ใหม่ในการประกอบอาชีพ การปรับตัวของชุมชนเพื่อความอยู่รอดและการมองหา ช่องทางประกอบอาชีพใหม่ผ่านการศึกษา ค้นคว้าและทดลองนำทรัพยากรในชุมชนมา สร้างสรรค์เป็นผลงานขึ้นจากเดิมเพื่อค้นหาทักษะที่สามารถประกอบอาชีพได้อย่าง

เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและเพื่อป้องกันไม่ให้คนในชุมชนย้ายถิ่นฐานเข้าเมืองด้วยการพัฒนาแหล่งเรียนรู้รูปแบบใหม่และนวัตกรรมการสร้างสรรคัลายผ้ามัดย้อมจากสีพืชพรรณท้องถิ่น และต้องการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มวิสาหกิจในพื้นที่และส่งเสริมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานแนวคิดความยั่งยืนจึงเกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ พืชพรรณ มาสกัดเป็นสีย้อมธรรมชาติและนำมาสร้างสรรค์เป็นผ้ามัดย้อมที่มีลวดลายเฉพาะตัว

ลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของแหล่งทำผ้ามัดย้อมในประเทศไทยมีกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ที่ทั่วภูมิภาคของประเทศ การทำผ้ามัดย้อมในแต่ละพื้นที่ต่างมีเอกลักษณ์ มีวัตถุดิบสำหรับทำสีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มาผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์จนเกิดเป็นสีสันทาจากธรรมชาติ สามารถนำมาต่อยอดทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้และอาชีพให้เกิดขึ้นกับชุมชน โดยทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นจุดเด่นของบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร คือ ต้นโกกนางและต้นจาก ทรัพยากรธรรมชาติทั้งสองชนิดนี้ได้ผ่านกระบวนการการเรียนรู้โดยการทดลองทำจนได้เป็นผลลัพธ์ คือ สีย้อมผ้าจากธรรมชาติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่สร้างสรรค์จากพืชพรรณธรรมชาติในท้องถิ่น

วิธีการมัดย้อม (Tie Dye) ที่ชุมชนบ้านโคกขามใช้ทำเพื่อสร้างสรรค์ลายมี 6 วิธีหลัก คือ 1) ลวดลายแบบอิสระ 2) ลวดลายวงกลมและจุด 3) ลวดลายผ้ายัน 4) การพับแล้วมัด 5) การพับแล้วหนีบ 6) การเย็บ ซึ่งวิธีการที่ 1-5 นั้น เมื่อมัดและทำการย้อมแล้วลายที่ปรากฏจะเป็นลายที่พบได้ทั่วไป ส่วนวิธีการที่ 6 เป็นวิธีการที่สามารถสร้างสรรค์ลวดลายได้ตามต้องการ แต่ข้อจำกัด คือ การเย็บเพื่อให้เกิดลายนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานานจึงมีความต้องการที่จะพัฒนาอุปกรณ์ในการสร้างลวดลายเพื่อลดระยะเวลาในการทำลวดลายเพื่อให้ได้รูปแบบตามที่ต้องการ เช่น ลายปู ก้ามดาบ ปลากัดมหาชัย ต้นจาก โดยวัสดุต่าง ๆ เช่น แผ่นไม้ แผ่นอะคริลิก (Acrylic) แผ่นโลหะ นอกจากนี้ ชุมชนบ้านโคกขามยังได้จัดทำแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการมัดย้อมแต่ยังขาดกระบวนการจัดการองค์ความรู้ที่เป็นระบบ เช่น ยังขาดการจัดการด้านพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้เป็นสัดส่วน และขาดการจัดการทำข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ให้เป็นไปตามขั้นตอนของวิธีการสร้างลวดลาย รวมถึงขั้นตอนการได้มาของสีจากพืชพรรณท้องถิ่น

หัวใจสำคัญของผ้ามัดย้อมบ้านโคกขาม คือ การใช้เทคนิคการย้อมร้อน (Hot Dyeing) เพื่อดึงโมเลกุลสีจากพืชพรรณชายเลนเข้าสู่เส้นใยธรรมชาติ (ผ้าฝ้าย/ผ้าไหม) ได้อย่างคงทน โดยมีวัสดุและอุปกรณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ คือ แหล่งกำเนิดสีจากพืชท้องถิ่น เช่น ต้นโกกนาง โดยสกัดสีจากเปลือกต้น ให้โทนสีน้ำตาลเข้มจนถึงดำอมเทา

ซึ่งสะท้อนความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน และต้นจาก โดยสกัดจากเปลือกหรือใบ ให้โตนสีเหลืองอมน้ำตาลหรือสีโตนอบอุ่น ทั้งยังมีเปลือกไม้ แก่นฝาง ครั่ง ใบหูกวางที่เป็นพืชท้องถิ่นให้สีสวยอีกด้วย โดยจะใช้อุปกรณ์สกัดและสารช่วยย้อมเป็นหม้อต้มขนาดใหญ่และตะแกรงกรองเพื่อเตรียมน้ำสีย้อมบริสุทธิ์ ผสานกับการใช้มอร์แดนต์ (Mordant) เช่น สารส้ม น้ำปูนใส เหล็กซัลเฟต เพื่อปรับค่าสีและช่วยให้สีติดทนนาน นอกจากนี้ เทคนิคสร้างลายและอุปกรณ์ช่วยมัดซึ่งสถานศึกษาและชุมชนยังมุ่งพัฒนาอุปกรณ์แม่แบบพิเศษ เช่น แผ่นอะคริลิก แผ่นโลหะ มาประยุกต์ปรับใช้ร่วมกับแม่เหล็กและบล็อกการปั๊มเทียนของชุมชนที่มีอยู่แล้วเพื่อสร้างสรรค์ลวดลายอัตลักษณ์อย่างลายปลาถัดมหาชัย ต้นโกงกาง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดให้มีความประณีตและผลิตได้รวดเร็วขึ้น

2. การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้ามัดย้อมโคกขามให้เกิดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีรูปแบบร่วมสมัยและเป็นสากล ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขามมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สะท้อนถึงวิถีชุมชนริมทะเลในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์กลางของภูมิปัญญาท้องถิ่นมายาวนาน การใช้เปลือกไม้จากต้นโกงกางและต้นจากในการสกัดสีเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างคนกับธรรมชาติ ผ้ามัดย้อมนี้เป็นผลิตผลของงานหัตถกรรม และเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนโคกขามในอดีตตลอดมาที่เกิดจากการมัดและย้อมด้วยมือบ่งบอกถึงความประณีต ความอดทน ในกระบวนการผลิต การอนุรักษ์ผ้ามัดย้อมเสมือนการรักษาประวัติศาสตร์ของชุมชน ควรค่าแก่การส่งต่อให้คนรุ่นหลังเพื่อเรียนรู้รากเหง้าของตนเอง และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อุปสรรคสำคัญในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญานี้ คือ การเลือนหายไปและบทบาททางเศรษฐกิจลดลง ปัจจัยแรกมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทุนนิยมที่ทำให้คนในท้องถิ่นเคลื่อนย้ายตัวเองไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม สมาชิกวิสาหกิจฯ ที่ทำผ้ามัดย้อมโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และมีสัดส่วนเป็นผู้สูงวัยมากกว่าคนวัยทำงาน ปัจจัยต่อมาคือ งานหัตถกรรมพื้นถิ่นเป็นงานฝีมือที่ใช้แรงงานคน จึงใช้ระยะเวลาพอสมควรในการผลิต และไม่สามารถผลิตในปริมาณมากในคราวเดียว ผู้บริโภคจึงนิยมงานหัตถกรรมที่ผลิตด้วยกลไกโรงงานมากกว่า และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานมนุษย์ การทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ คือ งานฝีมือ สมาชิกยังคงยึดถือการผลิตงานหัตถกรรมผ้ามัดย้อมแบบดั้งเดิมตามความคุ้นชิน ยังไม่พบการนำนวัตกรรมที่จะอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เตาไฟฟ้า แต่ยังคงต้องการที่จะสร้างสรรค์สีธรรมชาติและลวดลายใหม่บนผืนผ้าเพื่อ

เป็นการขยายกำลังการขายที่จะตอบโจทย์ผู้บริโภคมากขึ้น อย่างไรก็ตามในโครงการนี้ได้ดำเนินการพัฒนา ดังนี้

2.1 การคัดเลือกลวดลายที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชนผ่านการเล่าเรื่อง เช่น ปลากระต่าย ไบจาก ต้นจาก ซึ่งทางสถาบันฯ ร่วมกับวิสาหกิจชุมชนและคนในพื้นที่ได้ออกแบบลวดลาย และเครื่องมือการทำลวดลายในโครงการศึกษาภูมิปัญญาและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ามัดย้อมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร มาใช้ในการออกแบบลวดลายบนผืนผ้า ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการออกแบบสมัยใหม่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะขึ้น ลวดลายของผ้ามัดย้อมแต่ละผืนไม่เหมือนกัน ให้ความรู้สึกเฉพาะตัวและไม่ซ้ำใคร เหมาะกับผู้ที่ต้องการแสดงความเป็นตัวเอง

2.2 การเลือกใช้วัตถุดิบจากพืชพื้นถิ่น เช่น เปลือกต้นจากและโกกทางมา สร้างสรรค์สีสันทนบนผืนผ้า เป็นการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมเข้ากับจิตวิญญาณของชุมชน ลวดลายที่เกิดจากการมัดและย้อมด้วยมือแต่ละผืนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่มีชิ้นใดซ้ำกัน เป็นงานศิลปะสร้างสรรค์จากธรรมชาติ ช่วยเปิดมุมมองใหม่สู่การอนุรักษ์และส่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน โดยมีหลักการสนับสนุนวิถีชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น ช่วยส่งเสริมรายได้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้อยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน ทั้งสามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของขวัญ ของที่ระลึก ช่วยเพิ่มมูลค่าจากวัตถุดิบธรรมชาติให้กลายเป็น สินค้าที่มีความหมายและคุณค่า

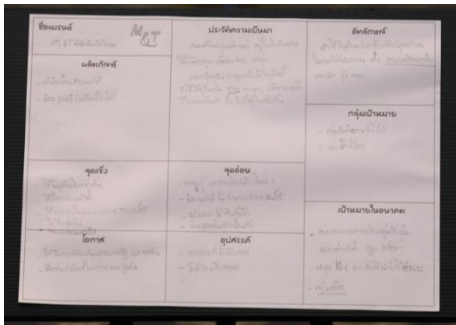
2.3 จากการศึกษาเชิงพื้นที่ การสัมภาษณ์และการจัดระดมความคิดเห็นกลุ่ม ได้มีแนวทางในการต่อยอดผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติด้วยองค์ความรู้และนวัตกรรมให้มีความร่วมสมัยและเป็นสากล สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างเอกลักษณ์ และตอบโจทย์ผู้บริโภครุ่นใหม่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างคณะผู้วิจัย นักออกแบบ สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการและประชาชนทั่วไป ซึ่งมีข้อเสนอ ได้แก่ 1) จัดทำเป็นชุดของขวัญ/ของฝาก DIY (Do It Yourself) เชื้อย้อมเองที่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวและสายงานคราฟต์ 2) การออกแบบลวดลายร่วมสมัย (Modern Design) ผสมผสานลวดลายไทย เช่น ปลากระต่าย ต้นจาก เรือประมง ซึ่งเป็นแนวคิดที่เรียบง่ายและมีลวดลายชัดเจน ผลิตผลงานร่วมกับดีไซน์เนอร์รุ่นใหม่หรือนักออกแบบแฟชั่น 3) เพิ่มมูลค่าด้วย บรรจุภัณฑ์รักษ์โลกและเรื่องเล่าจากชุมชนเข้าไปในกล่องเหมาะกับตลาดนักท่องเที่ยว สายอนุรักษ์นิยม ครอบครัวหรือกลุ่มโรงเรียน โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ทำการวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis) ข้อมูลได้ดังนี้

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. แหล่งวัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่นมีเปลือกต้นจาก โกงกาง ใบไม้พื้นถิ่น ซึ่งสามารถนำมาสกัดสีได้โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบภายนอก 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับนวัตกรรมพื้นบ้าน เทคนิคย้อมร้อนช่วยให้สีติดดี สีธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว 3. ลวดลายมีอัตลักษณ์ท้องถิ่น (เช่น ปลากระต่าย) ช่วยสร้างเรื่องราว สะท้อนตัวตนของชุมชนได้ชัดเจน 4. การรวมกลุ่มของชุมชนที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านกลุ่มวิสาหกิจและความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ-เอกชน	1. ความคงทนของสีธรรมชาติยังจำกัด สีอาจซีดหรือหลุดง่ายหากไม่ได้ผ่านการมอร์แดนต์หรือฟิกซ์สีอย่างเหมาะสม 2. ต้นทุนแรงงานสูงและใช้เวลานาน กระบวนการผลิตยังพึ่งแรงงานคนเป็นหลัก ทำให้ผลิตในปริมาณมากได้ยาก 3. การบรรจุภัณฑ์และการตลาดยังไม่ทันสมัย พอ ยังขาดการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่โดดเด่นระดับสากล 4. การเข้าถึงตลาดออนไลน์และต่างประเทศยังจำกัด ขาดทักษะด้านการตลาดภาคดิจิทัล (Digital Marketing) หรือการค้าขายออนไลน์ (e-Commerce)
โอกาส	อุปสรรค
1. แนวโน้มรักสิ่งแวดล้อม – Green Product & Sustainable Fashion ผู้บริโภคทั่วโลกสนใจสินค้าที่ปลอดภัยและเป็นมิตรต่อโลก 2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงเรียนรู้ (Craft Tourism) สามารถจัดกิจกรรม “เวิร์กช็อปย้อมผ้า” ให้กับนักท่องเที่ยวได้ 3. โอกาสส่งออกสินค้าคราฟต์และ DIY Kit ไปยังตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะยุโรป ญี่ปุ่น เกาหลีที่นิยมสินค้าทำมือ/ออร์แกนิก 4. การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและทุนพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เช่น ทุนจาก พช., กสศ., กรมส่งเสริมการเกษตร, สินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์	1. การแข่งขันจากผ้าย้อมสังเคราะห์ราคาถูกและรวดเร็วกว่า ในตลาดทั่วไป ผู้บริโภคบางกลุ่มยังเลือกตามราคา ไม่ใช่คุณค่า 2. สภาพอากาศและฤดูกาลส่งผลต่อคุณภาพของพืชที่ใช้ย้อม สีจากธรรมชาติแปรผันตามฤดู อาจมีความไม่แน่นอนในการควบคุมสี 3. ลอกเลียนแบบง่าย หากไม่มีการสร้างแบรนด์ที่ชัดเจน โดยเฉพาะรูปแบบลายที่โดดเด่น อาจถูกเลียนแบบหากไม่มีลิขสิทธิ์ 4. ความเสี่ยงด้านแรงงานและผู้สืบทอดภูมิปัญญาคนรุ่นใหม่อาจไม่สนใจอาชีพหัตถกรรมหากไม่มีแรงจูงใจหรือรายได้เพียงพอ

ตาราง 1 จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชนมัดย้อมโคกขาม

อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงสุดท้ายก่อนการลงมือทำ คือ การจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ โคกขามคิด(ส์) (Khok Kham KIDs) ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากแผนเดิมที่จัดทำ

เป็นชุดของผากเนื่องจากปัญหาเรื่องการต้มสีและอายุของสีที่ยังไม่สามารถจัดทำเป็นของที่ระลึกนำกลับบ้านได้นาน จึงพัฒนาเป็นเสื้อผ้าแฟชั่นและผลิตภัณฑ์ไลฟ์สไตล์ที่มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ทั้งชุดเด็ก ชุดผู้ใหญ่ เครื่องประดับ โคมไฟตกแต่ง หมวก กระเป๋า ซึ่งออกแบบให้มีความทันสมัยโดยมีอัตลักษณ์ลวดลายและสีท้องถิ่นผสมรวมเข้าไป

ภาพ 1-2 ภาพผลจากกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการระดมความคิด

จากการลงพื้นที่ติดตามกับเครือข่ายผ้ามัดย้อมพบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นไปตามร่างแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการและสามารถดำเนินการจัดทำผลิตภัณฑ์ได้ตามระยะเวลาที่วางไว้ โดยผลิตภัณฑ์เป็นเสื้อผ้าแฟชั่นและผลิตภัณฑ์ไลฟ์สไตล์ที่มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ทั้งชุดเด็ก ชุดผู้ใหญ่ (เน้นเสื้อผ้าเด็ก) เครื่องประดับ โคมไฟตกแต่ง หมวก กระเป๋า จำนวนรวมทั้งสิ้น 20 ชิ้น โดยประมาณ ซึ่งออกแบบให้มีความทันสมัยโดยมีอัตลักษณ์ลวดลาย ทั้งลายปลากัดและลายอื่น รวมถึงการใช้วัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นสีย้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้ามัดย้อมโคกขาม

3. การส่งเสริมการรับรู้ถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้ามัดย้อมโคกขามซึ่งนำไปสู่การอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ พัฒนาและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ จากการศึกษา การติดตามผลและอบรมเชิงปฏิบัติการและออกแบบร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเมื่อได้แบบที่ต้องการแล้วจึงได้ดำเนินการในกิจกรรม 3 รูปแบบ คือ

1) การจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงานศิลปหัตถกรรมร่วมสมัยสู่สากล ภายใต้โครงการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมร่วมสมัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จัดแสดง 7 วัน ณ ชั้น 1 หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (BACC) โดยมีผู้เข้าชมนิทรรศการจำนวนมาก

2) การจัดกิจกรรมเสวนาวิชาการเผยแพร่ผลงานศิลปหัตถกรรมร่วมสมัยสู่สากล โดยให้คุณกัญญา วงษ์สุวรรณ หัวหน้ากลุ่มวิชาหัตถกรรมชุมชนฯ เป็นผู้นำเสนอแนวคิดในการพัฒนา และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างแนวคิดในผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ในกลุ่มเครือข่ายทางวัฒนธรรมกลุ่มผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งมีผู้แลกเปลี่ยนข้อมูลจำนวน 4 เครือข่าย คือ ผ้าทอไททรงดำ (ราชบุรี) ผ้าทอนาหมื่นศรี (ตรัง) ผ้าไหมมัดหมี่ (ร้อยเอ็ด) มัดย้อมโคกขาม (สมุทรสาคร)

3) การจัดเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการศิลปหัตถกรรมร่วมสมัยสู่สากล
ในรูปแบบข่าวออนไลน์ในช่องทางต่าง ๆ เช่น กรมประชาสัมพันธ์ มติชนออนไลน์
หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

ภาพ 3-4 ภาพการจัดแสดงผลงานที่ได้ออกแบบเผยแพร่ในรูปแบบนิทรรศการ

จากผลการประเมินกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เกี่ยวข้องพบว่า นิทรรศการครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของศิลปหัตถกรรมไทย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักถึงร้อยละ 64 ที่สะท้อนมุมมองว่า งานหัตถกรรมไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป แต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้จริง ผลคะแนนความพึงพอใจในด้านความงามและความคิดสร้างสรรค์ที่สูงถึงร้อยละ 94 ชี้ให้เห็นว่า การนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ผ้าม้าย้อมสีธรรมชาติจากพืชพรรณถิ่นชายเลน สามารถดึงดูดความสนใจได้ด้วยสุนทรียภาพเชิงศิลปะ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการประเมินยังระบุถึงความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นของผู้เข้าชมในด้านการสื่อสารข้อมูล โดยต้องการให้มีการอธิบายความหมายและกรรมวิธีการผลิตที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น รวมถึงความต้องการช่องทางดิจิทัล เช่น คิวอาร์โค้ด (QR Code) เพื่อเชื่อมโยงไปสู่ผู้ผลิตโดยตรง ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญสำหรับวิสาหกิจชุมชนบ้านโคกขามในการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการย้อมสีจากต้นโกงกางให้เป็นระบบสากลมากขึ้น

ในอีกมิติหนึ่ง ผลการประเมินในส่วนของกิจกรรมที่สนใจในอนาคตแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนจากการชื่นชมเพียงภายนอกไปสู่การแสวงหาประสบการณ์ตรง โดยมีผู้ต้องการร่วมกิจกรรมเวิร์กช็อปสูงถึงร้อยละ 70 สะท้อนว่า นิทรรศการในรูปแบบใหม่ต้องเปลี่ยนจากพื้นที่จัดแสดงสู่พื้นที่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Experiential Learning) ข้อเสนอแนะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการต่อยอดผลิตภัณฑ์ผ้าม้าย้อมบ้านโคกขามจากการเป็นเพียงสินค้าหัตถกรรมสู่การเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ซื้อได้สัมผัสกรรมวิธีการมัดลายปลากัดมหาชัยหรือการต้มสกัดสีจากใบจากด้วยตนเอง ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ แต่ยังเป็นการสร้างความรู้ความผูกพันระหว่างผู้บริโภคกับรากเหง้าของชุมชน และเป็นการขับเคลื่อนเป้าหมายการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืนตามแนวทางเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผล

จากการศึกษาและดำเนินโครงการพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าม้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

ในประเด็นแรก การวิเคราะห์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าม้าย้อมโคกขามพบว่า รากฐานภูมิปัญญาของชุมชนเกิดขึ้นจากการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดหลัง

เผชิญวิกฤตสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าชายเลน โดยการนำทรัพยากรท้องถิ่นอย่างต้น
โกงกางและต้นจากมาสกัดสีย้อมผ่านเทคนิคการย้อมร้อน (Hot Dyeing) ซึ่งสอดคล้อง
กับแนวคิดของปานฉัตต์ อินทร์คง (2560) ที่ระบุว่า การค้นหาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่
(Spatial Identity) เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นที่
ซึ่งเลือกใช้สีน้ำตาลเข้มจากเปลือกโกงกาง และสีเหลืองอบอุ่นจากใบจากแสดงถึง
สุนทรียภาพทางธรรมชาติ และยังเป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันระหว่างวิถีชีวิต
ชาวประมงกับระบบนิเวศท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของสมภาพ จงจิตต์โพธา (2554)
ที่ได้กล่าวว่า สีเป็นองค์ประกอบของศิลปะที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์มากกว่า
องค์ประกอบชนิดอื่น สามารถสร้างความประทับใจได้อย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นว่า
มรดกภูมิปัญญาของโคกขามมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาที่มีชีวิต (Living Heritage) ที่
พร้อมจะถูกนำมาตีความใหม่ในบริบทสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของพลฤทธิ์
พงษ์ ไชยพล และอาแว มะแสะ (2563) ที่ศึกษาเรื่องการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการย้อม
สีธรรมชาติพบว่า การใช้พืชพรรณและวัตถุวัฒนธรรมชาติในการย้อมผ้าช่วยสร้างรายได้
และส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น อีกทั้งการพัฒนาผ้าทอและผลิตภัณฑ์
หัตถกรรมจากวัสดุธรรมชาติชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในชุมชน
ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว ภูมิปัญญาการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติโคกขาม สะท้อนถึง
วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและการพึ่งพาธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อรักษาและส่งต่อภูมิปัญญาที่
ทรงคุณค่านี้ต่อไปในอนาคต

ในประเด็นที่สอง การพัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มี
รูปแบบร่วมสมัยและเป็นสากล ผลการดำเนินงานภายใต้แบรนด์ “โคกขามคิด(ส์)”
แสดงให้เห็นความสำเร็จในการยกระดับงานคราฟต์สู่ตลาดสากล โดยการบูรณาการ
ลวดลายเอกลักษณ์อย่างปลากัดมหาชัยและสีธรรมชาติลงบนผลิตภัณฑ์ไลฟ์สไตล์ที่
หลากหลาย เช่น เสื้อผ้าเด็ก ของตกแต่งบ้าน โคมไฟ การนำนวัตกรรมอุปกรณ์ช่วย
สร้างลวดลาย (Template) โดยพัฒนาอุปกรณ์เพิ่มเติมจากงานศึกษาวิจัยของคณิน
ไพรวันรัตน์ (Phriwanrat, 2020) ที่ศึกษาอุปกรณ์เครื่องมือทำลายในการย้อมผ้าเป็น
แผ่นโลหะมาประยุกต์ปรับใช้กับคลิปหนีบกระดาษ แต่มีช่องว่างในการศึกษาเนื่องจาก
อุปกรณ์การมัดย้อมให้เกิดลวดลายด้วยการใช้แผ่นโลหะและไม้หนีบซึ่งจะทำให้เกิดลาย
ได้ไม่ไกลจากมุมผ้ามากนักและผ้ามักจะเปื่อยไม้หนีบ เพิ่มเติมเป็นการใช้แม่เหล็ก
เพื่อดูดแผ่นโลหะให้ติดกันเป็นลายชัดขึ้นและลดรอยมากขึ้น ช่วยลดข้อจำกัดด้าน
ระยะเวลาและแรงงานในชุมชนที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุสูง ทำให้การผลิตมีความแม่นยำ
และเป็นระบบมากขึ้น รวมถึงยังสอดคล้องกับงานของพอหทัย ชุ่นสั้น (2564) ที่

กล่าวถึงกิจกรรมด้านการออกแบบอย่างต่อเนื่อง จะสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกนำไปสู่การพึ่งพาตัวเองได้ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยในครั้งนี้จึงไม่ใช่การทิ้งรากเหง้าเดิม แต่เป็นการนำเทคโนโลยีและงานดีไซน์มาช่วยให้ภูมิปัญญาสามารถสื่อสารกับผู้บริโภครุ่นใหม่เป็นการสืบทอดได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาจากเครือข่ายความร่วมมืออย่างหลากหลาย โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างคณะผู้วิจัย นักออกแบบ สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการและประชาชนทั่วไป คล้ายคลึงกับงานวิจัยของนครินทร์ น้ำใจดี (2565) ที่กล่าวถึงเครือข่ายสร้างความร่วมมือซึ่งเป็นหัวใจของการทำให้ผลผลิตจากงานวิจัยเกิดความยั่งยืน สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจสามารถประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาต้นทุนทางวัฒนธรรมของประเทศ

ในประเด็นสุดท้าย การส่งเสริมการรับรู้เพื่อการอนุรักษ์ สืบสานและต่อยอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ จากผลการประเมินนิทรรศการและงานเสวนาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และผลิตทางวัฒนธรรม ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานครพบว่า การจัดแสดงผลงานสามารถสร้างความพึงพอใจในระดับสูงมาก โดยเฉพาะความงดงามเชิงศิลป์ที่ร้อยละ 94 ของผู้เข้าชมให้การยอมรับการนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบถือเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนรุ่นใหม่เพื่อป้องกันการสูญหาย เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ทำให้รักษาความเชี่ยวชาญ ความชำนาญที่อาจหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับงานวิจัยของดวงรักษ์ จันแตง (2564) อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ พฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปสู่การแสวงหาประสบการณ์ร่วม (Experiential Learning) โดยมีผู้ต้องการร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการสูงถึงร้อยละ 70 ข้อมูลนี้ยืนยันว่า การสืบสานภูมิปัญญาในโลกยุคใหม่ต้องก้าวข้ามการมองผ่านการตั้งโชว์จากห้องไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของรัชพล แยมกลีบ (2564) ที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่เศรษฐกิจชุมชน การส่งเสริมการรับรู้ผ่านการเล่าเรื่องและกิจกรรมจัดแสดง จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ผ้ามัดย้อมโคกขามถูกสืบสานจากรุ่นสู่รุ่นและเกิดการต่อยอดเชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืนบนฐานของความภาคภูมิใจในรากเหง้าของชาติอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้ยังคล้ายคลึงกับงานศึกษาของไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2564) ที่กล่าวถึงแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมที่มีเครือข่ายทางภาครัฐ ศักยภาพพื้นที่เพื่อสร้างการรับรู้ในแนวทางต่าง ๆ เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การอบรมเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ ซึ่งในการศึกษานี้มีแนวทางการรับรู้ อนุรักษ์และสืบสานต่อยอดในด้านอื่น เช่น การจัด

นิทรรศการนอกพื้นที่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่มและนอกกลุ่มหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอก การนำเสนอในสื่อออนไลน์อื่นเพิ่มขึ้นด้วย

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพ 5 โมเดลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผ่านมัตย้อมโคกขาม

การขับเคลื่อนโครงการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมร่วมสมัย กรณีศึกษาผ่านมัตย้อมบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร มิได้เป็นเพียงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่เป็นการวางรากฐานทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการระหว่างทุนวัฒนธรรม กลยุทธ์การตลาดสมัยใหม่และเป้าหมายความยั่งยืนระดับสากล โดยสามารถขยายความประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมสู่ซอฟต์แวร์และการสร้างแบรนด์ร่วมสมัย การแปรรูปมรดกภูมิปัญญาให้กลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เริ่มต้นจากการตีความภูมิปัญญาที่มีชีวิต (Living Heritage) ให้สอดคล้องกับรสนิยมสากล ผลการวิจัยได้นำเสนอการเปลี่ยนผ่านจากงานหัตถกรรมดั้งเดิมสู่การเป็นสินค้าไลฟ์สไตล์ภายใต้แบรนด์ "โคกขามคิด(ส์)" ซึ่งมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายขึ้น ตั้งแต่เสื้อผ้าเด็ก แฟชั่นผู้ใหญ่ จนถึงของตกแต่งบ้านและโคมไฟ ความโดดเด่นของแบรนด์อยู่ที่การดึงเอาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ เช่น ลายปลากัดมหาชัย ธรรมชาติจากเปลือกต้นโกกกา ฯลฯ ซึ่งให้โทนสีน้ำตาลเข้มถึงดำและต้นจากซึ่งให้โทนสีเหลืองอมน้ำตาล การนำเสนอผ่านงานออกแบบที่มีความเป็นสากลช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีเรื่องราวที่ทรงพลังและสร้างความแตกต่างในตลาดสินค้าคราฟต์ได้

ประการที่สอง การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามพฤติกรรมผู้บริโภคสู่การสร้างประสบการณ์ร่วม ในมิติของการตลาดสมัยใหม่ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่

สำคัญของพฤติกรรมผู้บริโภค โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่และเยาวชนที่เข้าทำงานในหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีความพึงพอใจต่อสุนทรียภาพเชิงศิลปะสูงถึงร้อยละ 94 อย่างไรก็ตาม ผู้บริโภคปัจจุบันไม่ได้ต้องการเพียงแค่การครอบครองผลิตภัณฑ์ แต่แสวงหาประสบการณ์ร่วม โดยพบความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมเวิร์กช็อปสูงถึงร้อยละ 70 ข้อมูลนี้ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการวางกลยุทธ์การสื่อสารผ่าน การเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการผลิตผ่านมัลติย้อมประวัติศาสตร์ชุมชน และการอนุรักษ์ธรรมชาติเข้าไว้ด้วยกัน การปรับเปลี่ยนพื้นที่การผลิตให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความผูกพันระหว่างแบรนด์กับผู้ใช้ และเป็นการเพิ่มมูลค่าทางจิตใจนอกเหนือจากคุณสมบัติประโยชน์ใช้สอยของสินค้า

ประการสุดท้าย องค์ความรู้ที่ได้รับจากกรณีศึกษานี้การเชื่อมโยงสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในเป้าหมายที่ 12 (Sustainable Consumption and Production) ที่มุ่งเน้นการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน ผ่านการสนับสนุนขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของท้องถิ่น เช่น การพัฒนาอุปกรณ์แม่แบบพิเศษ (Template) เพื่อช่วยทุ่นแรงและเพิ่มความแม่นยำในการผลิต และเป้าหมายที่ 14 (Life Below Water) ผ่านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนอย่างคุ้มค่าและการสกัดสีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การใช้นวัตกรรมย้อมร้อนเพื่อความคงทนของสี และการนำเศษวัสดุจากท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มยังสะท้อนถึงแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Design) ที่ช่วยลดการพึ่งพาสารเคมีสังเคราะห์ การบูรณาการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่บ้านโคกขาม แต่ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานรากเพื่อให้ชุมชนสามารถสืบสานภูมิปัญญาสู่อนุชนรุ่นหลังอย่างมั่นคงในกระแสโลกาภิวัตน์

สรุป

การศึกษาเครือข่ายผ่านมัลติย้อมโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้ (1) ภูมิปัญญาด้านการมัดย้อมด้วยวัตถุดิบธรรมชาติที่มีสีสันทันเปือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และลวดลายเฉพาะตัวที่สะท้อนวิถีชีวิตริมทะเล เช่น ปลา กุ้ง หอย ด้วยวิธีการมัดย้อม 6 วิธีหลัก คือ ลวดลายแบบอิสระ ลวดลายวงกลมและจุด ลวดลายผ้ายัน การพับแล้วมัด การพับแล้วหนีบ และการเย็บ (2) การพัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาภายใต้โครงการใช้ชื่อว่า โคกขามคิด(ส์) เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หลายรูปแบบ ได้แก่ เสื้อผ้าเด็กและผู้ใหญ่ เครื่องประดับ ผ้าคลุมโต๊ะและ

โคมไฟ ซึ่งใช้หลอดลายปลากัดเป็นแรงบันดาลใจ การออกแบบเน้นการเล่าเรื่องเพื่อเชื่อมโยงผู้บริโภคกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้ผ้ามัดย้อมจากโคกขามก้าวสู่สินค้าไลฟ์สไตล์ร่วมสมัยได้ โดยใช้แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งเสื้อผ้าแฟชั่นและของใช้ไลฟ์สไตล์ โดยใช้อัตลักษณ์จากวัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นสีย้อมและลวดลายอันเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างปลากัดมหาชัย และ (3) การส่งเสริมการรับรู้ตลาดผู้บริโภคที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม (Eco-conscious) และสร้างเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศในท้องถิ่น (เช่น เรื่องราวป่าจาก) เพื่อสร้างแบรนด์ที่ยั่งยืนเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์. (4 กรกฎาคม 2567). *นายกฯ พร้อมต่อยอดความสำเร็จจากงาน “THACCA SPLASH - Soft Power Forum 2024”* ปฐมนิเทศการส่งเสริม 11 อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไทย. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/39/iid/303433>
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2566). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2566 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มแผนงานและงบประมาณ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). *แผนปฏิบัติการ ระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) ของกระทรวงวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- คณิน ไพรวันรัตน์. (2562). การศึกษาเทคนิคลวดลายผ้ามัดย้อมเพื่อพัฒนาอุปกรณ์ช่วยสร้างลวดลายมัดย้อม. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. 11 (2), 60-70.
- ดวงรักรักษ์ จันแดง. (2564). การจัดการความรู้รดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีผ้าขึ้นน้ำอ่าง จังหวัดอุดรดิษฐ์. *FOYER: The Journal of Humanities, Social Sciences, and Education*. 4 (1), 50-86.
- ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ. (2564). แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมพื้นที่หมู่บ้านน้ำพร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 13 (2), 175-201.

- นครินทร์ น้ำใจดี. (2565). การพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในย่านเมืองเก่าเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*. 14 (2), 218-231.
- ปานฉัตร อินทร์คง. (2560). *การออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: อันลิมิตพรินติ้ง.
- พฤทธิพงษ์ ไชยพล และอาแว มะแส. (2563). การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีพในการขับเคลื่อนการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนศิรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารพัฒนาสังคม JSD*. 22 (1), 48-68.
- พอหทัย ชุ่นสั้น. (2564). การออกแบบลายผ้ามัดย้อมและพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อสร้างอัตลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 6 (5), 284-301.
- พิชญา คุ่มแก้ว และคณะ. (2568). เอกลักษณ์ชุมชนริมฝั่งชายทะเลบนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ: กรณีศึกษาบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารเกษมบัณฑิต*. 26 (1), 1-13.
- รัชพล แยมกลีบ. (2564). การพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปวัฒนธรรม กรณีวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม วิถีคนปลายบาง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 9 (2), 300-308.
- สมภพ จงจิตต์โพธา. (2554). *องค์ประกอบศิลป์*. กรุงเทพมหานคร: วาดศิลป์.
- Phriwanrat, Khanin. (2020). The Research and Development of Tie-dyed Handicraft Products from Krabi Province for the Designing of Ko Klang Community's Contemporary Souvenirs, Leading Krabi Province to Creative City. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*. 20 (1), 119-137.
- Room Magazine. (14 เมษายน 2559). *The Maker & The New Age of Craft เมคเกอร์กับงานทำมือยุคใหม่*. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <https://room.baanlaesuan.com/10513/design/product-fashion/the-maker-the-new-age-of-craft>
- Thammasat University. (2024). *Thammasat Sustainability Report 2024*. Bangkok: Thammasat University.